

זרקור ג: הכלכלה השחורה בישראל

דן בן-דוד

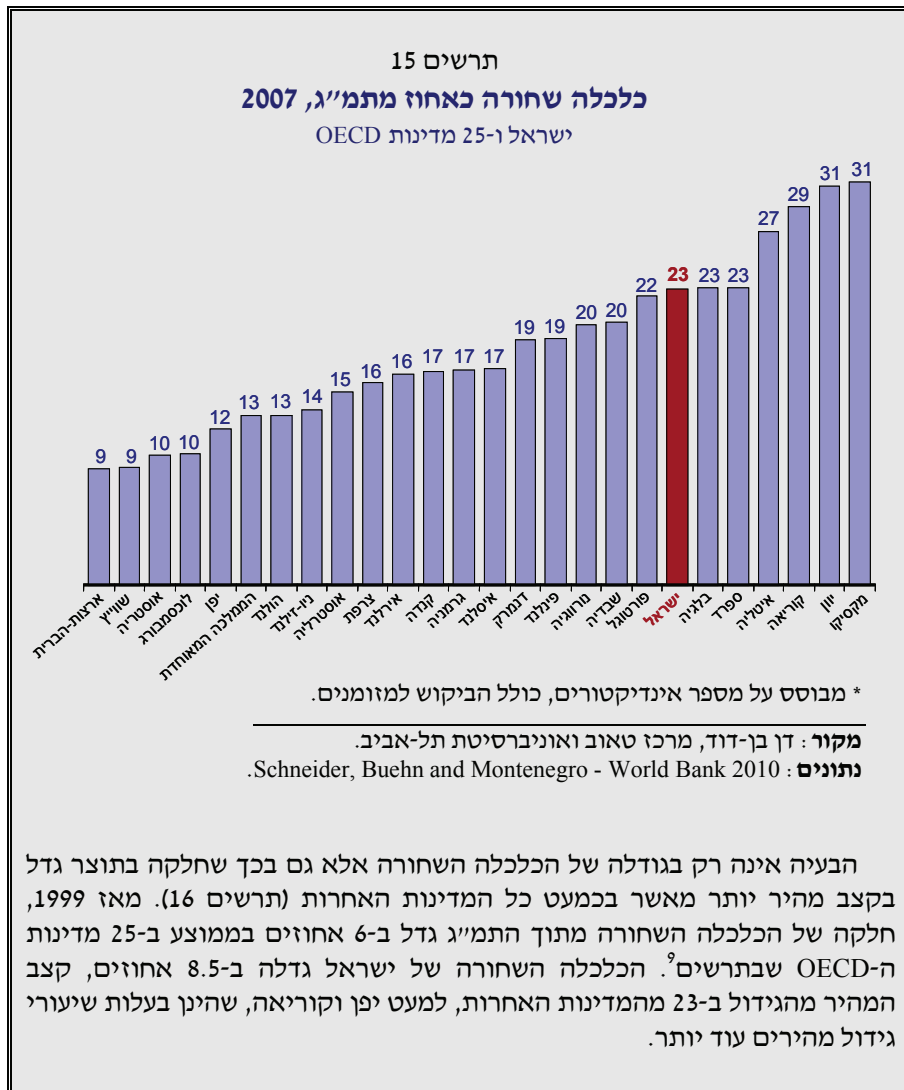
הבעיות הכלכליות הקשות, שחוו מספר מדינות אירופאיות בזמן המיתון העולמי האחרון, הדגישו בעיות שבחלקן משותפות לישראל – גם אם מדינת ישראל צלחה את המשבר במצב טוב יותר ממרבית המדינות. אך, כפי שמדגיש ישיב בפרק המקרו בספר זה (ישיב, 2011), צריכים להבחין בין המצב הטוב יחסית ששורר כעת לתמונת הטווח הארוך החשוכה הרבה יותר.

כלכלות שחורות גדולות ביוון ובאיטליה מגבילות מאוד את יכולתן של המדינות לגייס את המשאבים המקומיים הדרושים להן כדי להתמודד עם בעיותיהן – ואינן מספקות תמריץ גדול לאזרחי מדינות אחרות באיחוד האירופי להעניק סיוע כספי מהמיסים שהם משלמים במדינותיהם. ישראל, המקבלת אף היא תמיכה כספית יוצאת דופן מחו"ל, צריכה להתייחס בכובד ראש להקבלות שאולי תיעשנה יום אחד בהקשר דומה.

שיעורי אי-התעסוקה הגבוהים מאוד בישראל משקפים לא רק הרגלי עבודה בעייתיים של חלק גדול של האוכלוסייה, אלא גם התחמקות מתשלום מיסים הנראית כתופעה רחבת היקף. קשה לאמוד את מידת אי-הציות לחוקי המדינה, אך השתרשות התופעה בקרב חלקים נרחבים של האוכלוסייה ושל סקטורים עסקיים מקשה מאוד על התעלמות ממנה.

עד כמה גדולה הכלכלה השחורה בישראל וכיצד משתווים ממדיה למדינות אחרות? מחקר של שניידר, בון ומונטנגרו (2010), שפורסם לאחרונה על-ידי הבנק העולמי, נותן הצצה – אם כי, גסה למדי – המבוססת על מספר אינדיקטורים, הכוללים ביקוש למזומנים. החוקרים מדרגים 151 מדינות לפי גודל הכלכלות השחורות שלהן, כאשר תרשים 15 בוחן רק קבוצה חלקית ומשווה את ישראל ל-25 מדינות OECD.

בעיותיהן של יוון ואיטליה ככל הנראה גדולות משל ישראל בתחום הכלכלות השחורות, אולם בישראל מתקיימת בכל זאת פעילות ענפה המוסתרת מעיני רשויות המס. לפי שניידר, בון ומונטנגרו, חלקה של הכלכלה השחורה בישראל הגיע ל-23 אחוזים מהתמ"ג ב-2007. זה גדול בהרבה מהכלכלה השחורה בגרמניה (16.7 אחוז), בממלכה המאוחדת (13.2 אחוז), ביפן (12.1 אחוז) ובארצות-הברית (9.0 אחוז).

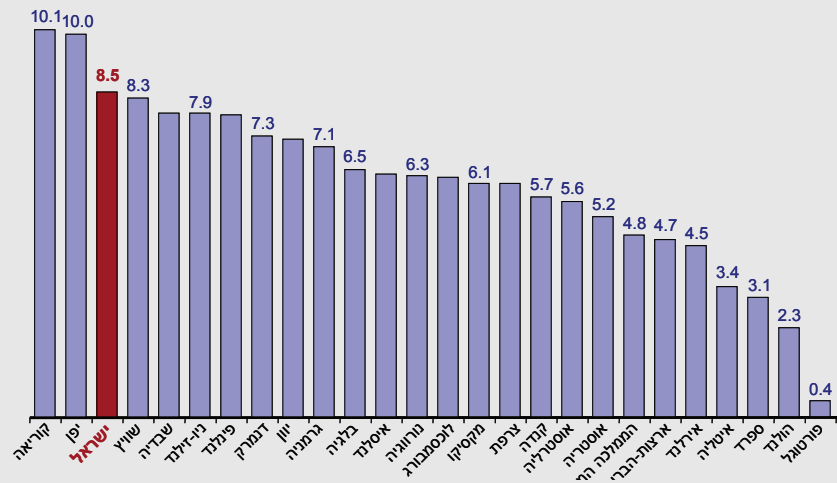
⁹ מדובר בשיעור השינוי בחלקה של הכלכלה השחורה בתמ"ג ולא בשינוי בנקודות אחוז של מדד זה.

גם אם מניחים שהיקף הכלכלה השחורה בתוצר של 2010 היה דומה לשיעורו ב-2007 ולא גדול יותר, עדיין מדובר בממדים גדולים מאוד של פעילות כלכלית הנעשית מחוץ לעין הציבורית הפורמלית – בהיקף של 187 מיליארד שקלים ב-2010 בלבד. כלכלה שחורה כל כך גדולה מעוותת את הנשיאה בנטל הציבורי במידה ניכרת, מובילה לנטל מס גבוה על חלקים מסוימים של האוכלוסייה בזמן שחלקים אחרים שעובדים – אך מופיעים באופן רשמי כלא עובדים – לא רק שאינם נושאים את חלקם בנטל אלא מנפחים בעצמם את ממדי הנטל עוד יותר באופן מלאכותי, בכך שהם מקבלים תמיכות וסובסידיות משום שהם מצטיירים כעניים בהרבה ממה שהם באמת.

תרשים 16

השינוי בחלקה של הכלכלה השחורה בתמ"ג, 1999-2007*

ישראל ו-25 מדינות OECD (אחוזים)

* מבוסס על מספר אינדיקטורים, כולל הביקוש למזומנים.

מקור: דן בן-דוד, מרכז טאוב ואוניברסיטת תל-אביב.
נתונים: Schneider, Buehn and Montenegro - World Bank 2010.